

Samen opvoeden

Werkzame elementen van samenwerking tussen ouders en gezinshuisouders.

Kees Verduijn en Martine Noordegraaf¹

Hoe ervaren ouders van kinderen die in een gezinshuis wonen de samenwerking met de gezinshuisouders? Vaak gaat het in deze samenwerking vooral over de ontwikkeling van het kind, maar aandacht voor de beleving van de ouders blijkt ook van groot belang.

De resultaten die in dit artikel gepresenteerd worden, zijn afkomstig van een grootschalig praktijkgericht onderzoek naar de samenwerking tussen ouders en gezinshuisouders rondom het opvoeden van jongeren die in een gezinshuis wonen en daar met een langdurig perspectief geplaatst zijn. In een gezinshuis zorgt een daarvoor opgeleide opvoeder voor een aantal pleegkinderen die professionele aandacht nodig hebben. Het gaat om jongeren met diverse vormen van persoonlijke problematiek waarvan het merendeel lijdt onder de gevolgen van posttraumatische stress en problemen in de hechting. Daarbij komen vaak problemen in het gedrag of de ontwikkeling en in het reguleren van emoties. Ook bij de ouders van deze jongeren is vaak sprake van persoonlijke problemen. Het soort persoonlijke problematiek van ouders kan onderverdeeld worden in psychiatrische problematiek, licht verstandelijke beperkingen, verslavingsproblematiek en overige problematiek. Regelmatig is sprake van meervoudige problemen.

¹ Kees Verduijn is contextueel therapeut. Hij werkt als onderzoeker bij het lectoraat Jeugd en Gezin en is als docent-supervisor verbonden aan de bachelor Sociaal Werk en de master Contextuele Benadering van de Christelijke Hogeschool Ede. Martine Noordegraaf is pedagoog en als lector Jeugd en Gezin verbonden aan de Christelijke Hogeschool Ede. Met haar lectoraat doet zij onderzoek naar professioneel opvoeden in duurzame gezinsvormen en naar therapie voor jeugd en gezin.

Dit artikel is gepubliceerd in *Pedagogiek in Praktijk*, 117 en met volledige opmaak te downloaden via: <https://www.pedagogiekdigitaal.nl/p/onderzoek-samen-opvoeden/4720>). 1

Wanneer een uit huis geplaatst kind dusdanig complexe problemen heeft dat professionele opvoeding nodig is, wordt een gezinshuis gezocht waarin het kind kan opgroeien. Daarbij wordt ook samenwerking gezocht met de ouders van het kind. In deze samenwerking ligt de focus doorgaans op de ontwikkeling van het kind of de jongere. De ervaring van de ouders wordt niet vanzelfsprekend gehoord en professionele begeleiding van de ouders bij het samenwerken met de gezinshuisouders ontbreekt. Aan de gezinsbreuk door de uithuisplaatsing van het kind kleven echter vrijwel altijd gevoelens van verdriet, onmacht en boosheid en een besef tekort te schieten tegenover het eigen kind.

Hoe is de beleving van ouders?

Luisteren naar de ervaringen van de ouders draagt bij aan de ontwikkeling van een meerzijdig perspectief op deze samenwerking en doet – met het oog op het kind of de jongere – recht aan ouders en gezinshuisouders in hun gedeeld opvoederschap (Haans, 2017). In ons onderzoek hebben we gezocht naar een antwoord op de volgende vraag: *Wat zijn elementen van goede samenwerking tussen ouders en gezinshuisouders in het vormgeven van het gedeeld opvoederschap?* In interviews met ouders kwam duidelijk naar voren dat hun perspectief op samenwerking sterk onderbelicht is gebleven. Ouders vertelden vaak voor het eerst hun verhaal over de uithuisplaatsing van hun kind en hun wensen en beleving over de plek die zij zouden willen hebben in het leven van hun kind (Hospes, Schep & Noordegraaf, 2019). Dit was de aanleiding om juist de verhalen van de ouders in dit artikel voor het voetlicht te brengen.

‘Ouders vertelden vaak voor het eerst hun verhaal over de uithuisplaatsing van hun kind’



Het totale onderzoek bestond uit vier fasen: 1) een verkenning van de literatuur ten aanzien van alle betrokkenen, 2) een verdieping met behulp van een casestudie, 3) een verificatie van de conclusies met het werkveld en 4) een valorisatiefase waarin de uitkomsten van het onderzoek samen met werkveld vertaald zijn naar een nieuwe aanpak voor plaatsingen in een gezinshuis.

Voor de casestudie zijn dertien samenwerkingsrelaties vanuit verschillende perspectieven onderzocht. Voor dit artikel is gebruikgemaakt van de interviews met de ouders. We wilden daarbij vooral weten hoe de samenwerkingsrelatie door hen beleefd werd. Bij de selectie van de cases is gebruikgemaakt van vier categorieën om de casus in beginsel te typeren: een korte of lange plaatsing, een goede of ambivalente samenwerking. Een 'korte plaatsing' wil zeggen: twee jaar of korter. Een 'lange plaatsing' betreft plaatsingen van langer dan twee jaar. De indeling van een casus als 'goed' of 'ambivalent' is gebaseerd op resultaten uit de eerste fase van het onderzoek. Als onderstaande kenmerken aanwezig waren, werd de casus als 'goed' bestempeld. Ontbraken deze kenmerken of werd juist het tegenovergestelde gesignaleerd, dan werd de casus ingedeeld als 'ambivalent'.

Het betreft de volgende kenmerken van een constructieve samenwerkingsrelatie (Hospes, Schep & Noordegraaf, 2019, 9):

- Het contact tussen jongere en ouders wordt bevorderd.
- In interacties tussen gezinshuisouder en jongere wordt door de gezinshuisouders op respectvolle en positieve wijze gesproken over en met ouders.
- De acceptatie van de plaatsing wordt door de ouders vergroot, waarbij rekening wordt gehouden met het feit dat 'acceptatie' een dynamisch begrip is.
- De samenwerkingsrelatie tussen gezinshuisouders en ouders rondom de zorg van de jongere wordt op verschillende momenten vormgegeven.
- Door gezinshuisouders wordt vanuit een inclusieve grondhouding gewerkt.
- Door ouders wordt in het belang van het kind gehandeld.
- Het contact tussen de gezinshuisouders en de ouders verloopt prettig.
- Er is duidelijkheid over het perspectief van de plaatsing.

In de interviews voor dit artikel zijn associatiekaarten gebruikt om langs de weg van de verbeelding een ingang te krijgen tot de ervaringswereld van ouders (Bent-Lenselink, 2020). Na een aantal voorvragen wordt de kernvraag van het interview gesteld: *'Jij hebt contact met (naam gezinshuisouders). Jullie hebben allebei een rol in het leven van (naam jongere). Zou je eens kaarten willen uitzoeken die passen bij de manier waarop jullie met elkaar samenwerken?'* Aan de hand van de gekozen kaarten is verder gesproken over de beleving van de ouders van deze samenwerking.

Beelden van samenwerking

Ouders kiezen bijvoorbeeld een foto van handen die elkaar vasthouden, of van een telefoon. De uitleg die daarbij gegeven wordt, is dat deze beelden staan voor de goede communicatie die zij ervaren. Fotokaarten van een schaakspel en een tafelhoetbalspel maken duidelijk dat ouders de communicatie met de gezinshuisouders vooral ervaren als een samenspel en als 'teamwork'. Bij een foto van pijlen langs een weg zegt een vader het belangrijk te vinden samen in dezelfde richting te werken en wanneer er iets is, dat alle neuzen dan dezelfde kant op staan. Tien van de dertien ouders kiezen beelden van een goede samenwerking met de gezinshuisouders.



Ambivalenties

In totaal zijn vijf cases in het onderzoek gekenmerkt als ambivalent. Van die cases ervaren drie van de ouders die wij hebben gesproken de samenwerking zelf als ambivalent. Van de andere twee ambivalente cases is de indeling vooral gebaseerd op de relatie met de ouder die niet heeft meegedaan aan het onderzoek. Driemaal wordt de samenwerking door ouders die zijn geïnterviewd dus als ambivalent ervaren (één keer uit de categorie kort ambivalent en twee keer uit de categorie lang ambivalent). Een ouder zegt over de samenwerking: *'Omdat je toch soms wel over dingen aan het discussiëren bent, over kleedgeld en zo. Dat dat toch een soort touwtrekkerij is.'* Andere ouders vertellen dat ze zich er buiten voelen staan, zich buitengesloten voelen. Een foto van een meisje achter een raam geeft de afstand en onbereikbaarheid ten opzichte van hun kind weer: *'Hoe ik me voel is machteloos en ik zie haar met de rug naar mij toe. Ik kan haar niet bereiken. Het is niet dat ze daar wat aan kan doen,*

maar omdat ze daar woont, met hun regels en hun opvoeding staan we een beetje langs de zijlijn, ja je zou het heel graag zelf willen doen.' Het verlies is vers en de samenwerking loopt nog stroef. Tegelijk vertelt deze moeder: *'Ondanks de meningsverschillen in opvoeding – dat is heel normaal – vind ik dat ze het heel goed doen. Dat R. zegt van: ja, mamma ik zit daar wel goed, ondanks dat ze heel graag naar huis wil.'* Deze laatste opmerking van een moeder hoorden we in andere bewoordingen van meer ouders: meningsverschillen over de opvoeding en pijn van het verlies hadden in de ambivalente samenwerking niet het laatste woord. Ouders vinden het vooral belangrijk dat het met hun kinderen goed gaat. Daaraan maken zij hun moeite in de samenwerking met het gezinshuis ondergeschikt. Een vader, die zijn zoon graag een ander leven gunt dan zijn eigen treurige kindertehuisverleden, zegt: *'Ik vind dat de gezinshuisvader het ook goed doet. Geen op- of aanmerkingen. Ondanks dat ik buitengesloten ben.'* De afweging die deze ouders maken, beluisteren we als 'besef van verantwoordelijkheid'; de diepste motivatie in het ouderschap (Van der Pas, 2006). Ouders willen dat hun kind goed opgroeit en daarvoor weten ze zich verantwoordelijk. We realiseren ons dat deze overweging lang niet altijd onder woorden gebracht wordt in de samenwerking tussen ouders en gezinshuisouders en dikwijls een ondergronds bestaan leidt. In het aansluiten bij en expliciteren van die waarden worden ouders bevestigd in hun ouderschap en wij menen dat dit de basis voor samenwerking met de gezinshuisouders zal versterken.

Wat maakt samenwerking goed?

De toelichting van de ouders op de keuzes voor de fotokaarten heeft inzicht gegeven in wat ouders als goed ervaren in de samenwerking met gezinshuisouders. Zowel uit de positieve als de meer ambivalente ervaringen met het delen van de opvoeding en het samenwerken met gezinshuisouders zijn de volgende werkzame elementen te destilleren:

- De intenties van de gezinshuisouder met betrekking tot het kind worden meerdere malen genoemd: *'Ik merk dat ze om N. geven. Dat ze niet alleen denken: het is mijn werk en het is mijn kind niet.'* Ook is het belangrijk dat het kind zich op zijn plek weet in het gezinshuis, daar liefde ervaart en de vrijheid om op te groeien. Hierin ervaren ouders de betrokkenheid op hun kind.
- De wederkerigheid in het contact tussen ouders en gezinshuisouders vindt men belangrijk; in deze samenwerking tellen de regels van geven en nemen: *'Als ik een keer een weekend heb, waar ik iets wil doen of d'r is dan wat belangrijks en het is net M. d'r weekend, dan is het in principe mogelijk om te kunnen ruilen en dat vind ik heel prettig en andersom precies hetzelfde.'*
- Ouders vinden het belangrijk wanneer zij worden betrokken in grote en kleinere beslissingen over hun kind: *'Als er iets met L. is dan worden wij ook gewoon gebeld van: "wat vind jij daar en daar van?" Of als ze op vakantie gaan dan is het van: "vinden jullie het goed dat...?"'*
- Ouders waarderen het als zij actief kunnen bijdragen in het gedeeld opvoederschap en als hun mening meeweegt in de opvoeding: *'Dat is wel heel mooi dat we (...) een stukje ouders*

kunnen zijn daarin. Ik ervaar het gewoon als dat wij gewoon de ouders van L. mogen zijn. Niet zozeer dat zij dan alles bepalen wat er met L. gebeurt.'

- Het doet ouders goed wanneer zij zich welkom voelen bij de gezinshuisouders en wanneer zij interesse in hun leven ervaren. *'Ik voel me ook betrokken erbij. Ik word ook echt ontvangen, je merkt dat ze je ook echt waarderen'*, vertelt een moeder.
- De ervaring dat gezinshuisouders zich kunnen inleven in de ouders draagt bij aan de samenwerking. Deze empathie wordt ervaren wanneer gezinshuisouders zich hardop realiseren dat het voor ouders moeilijk is om hun kind op afstand te zien opgroeien. Een moeder geeft aan: *'Als ik in die evaluatiegesprekken emotioneel word, dan komt de gezinshuismoeder en dan slaat ze een arm om me heen of dan geeft ze me een kus. Zo gaan we met elkaar om. Zij weet ook hoe moeilijk wij het vinden dat ze niet thuis wonen, maar we zijn ontzettend dankbaar dat ze bij hun mogen wonen, dat ze het er fijn hebben en ze goed opgevoed worden.'*
- De betrokkenheid van de gezinshuisouders wordt ook ervaren wanneer zij méér dan het gewone doen. Zo haalt een gezinshuisvader met zijn auto de ouder op voor een evaluatiegesprek.

'Ouders waarderen het als hun mening meeweegt in de opvoeding in het gezinshuis'

Samengevat vormen toegankelijkheid en betrokkenheid van de gezinshuisouders de rode loper voor gedeeld opvoederschap. Kennis van de werkzame elementen in de samenwerking helpt om de samenwerking te begrijpen en te begeleiden. In de interviews werden we geraakt door de actieve deelname van ouders aan de samenwerking. Hoe het hun lukt om in het belang van hun kinderen te denken, die elders opgroeien, maar die zij altijd in hun hart meedragen. Dat zij daarbij soms over hun schaduw heen weten te springen roept respect op, maar ook begrip voor hun pijn wanneer dat niet lukt. Expliciet aansluiten bij hun intenties van goede zorg schept ruimte in de samenwerking wanneer deze als ambivalent wordt beleefd.

Literatuur

- Bent-Lenselink, D. (2020). Ervaringskennis van jongeren uit een gezinshuis; Interviewen met fotokaarten, een methode voor dataverzameling. *Kwalon*, 25(1), 31-37.
- Haans, G. (2017). *Ouderschap zonder opvoederschap. Ouders over verlies van opvoederschap en samenwerking met pleegouders*. Amsterdam: SWP.
- Hospes, H., Schep, E. & Noordegraaf, M. (2019). *'Jouw Gezin, Mijn Zorg?' Hoe gezinshuisouders en ouders constructief kunnen samenwerken. Rapportage 2 Verdieping: casestudies*. Ede: Christelijke Hogeschool Ede.
- Pas, A. van der (2006). *Handboek Methodische Ouderbegeleiding 2. Naar een psychologie van ouderschap*. 3^e druk. Amsterdam: Uitgeverij SWP.